

Waar blijft het Tweede Front?

Was het feit dat de Joden gedeporteerd zouden worden, aan alle Nederlanders bekend? Dat gaat vermoedelijk te ver. Zeker, op 29 juni had men het kunnen lezen in het krantenverslag van Schmidts toespraak en op 26 juli was het in de kerken meegedeeld, maar niet iedereen was op een krant geabonneerd of ging ter kerke; lang niet iedereen luisterde naar de Engelse radio; ook kreeg lang niet iedereen min of meer regelmatig exemplaren van illegale bladen in handen en die bladen waren de enige die berichtten dat en hoe de deportaties begonnen waren: zij bevatten bijvoorbeeld (wij citeerden ze) beschrijvingen van de razzia's die op 14 juli en op 6 en 9 augustus in Amsterdam gehouden waren. Natuurlijk waren er talloze Amsterdammers die deze razzia's persoonlijk zagen, talloze anderen in en buiten de hoofdstad die er van hoorden. Men moet evenwel goed voor ogen houden dat de deportaties, nu even van de razzia's afgezien, zich eigenlijk van meet af aan op zulk een wijze voltrokken dat er maar weinig van doordrong tot de niet-Joodse buitenwereld: het vertrek naar Westerbork speelde zich meestal 's nachts af. Werden Joden door politie-agenten uit hun huizen opgehaald, dan konden de burens het merken en, in ruimere zin, de bewoners van dezelfde straat of van dezelfde buurt. In andere buurten hoorde men dan hoogstens de dag daarna 'dat ze weer bezig geweest waren, de vorige avond.' De Nederlandse pers en de Nederlandse omroep zwegen over dit alles en wij achten het aannemelijk dat er hele streken in het land waren (streken waar weinig of geen Joden woonden), waar de bevolking hoogstens bij geruchte vernam wat zich elders afspeelde, en daar in elk geval geen duidelijk beeld van had.

Allen, en dat was toch stellig een aanmerkelijk deel van de bevolking, die dat duidelijke beeld wèl hadden, konden zich in de eerste fase van de Joden-deportaties aan de verwachting vastklampen, dat deze niet lang zouden duren: het zou met de macht van de vijand spoedig gedaan zijn, het Tweede Front was beloofd, en wie 'Tweede Front' zei, zei 'bevrijding'. De grote massa leefde in de veronderstelling dat op het moment waarop de (naar men aannam) gigantische legers van Engelsen en Amerikanen in West-Europa zouden landen, het Derde Rijk als een kaartenhuis ineen zou storten. Men had die Geallieerde invasie al in de lente verwacht, het Amerikaans-Engels-Russische communiqué van 11 juni dat als de aankondiging van het spoedig